

Kan stadsfröknar verkligen handskas med kreatur?

En diskursanalys av kvinnors bidrag till totalförsvaret under 1960–1980-talet

Lotta Höglund

Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling
Uppsala 2024

Kan stadsfröknar verkligen handskas med kreatur? En diskursanalys av kvinnors bidrag till totalförsvaret under 1960–1980-talet

Can city girls really handle livestock? A discourse analysis of women's contribution to the total defence during the 1960s–1980s.

Lotta Höglund

Handledare: Camilla Eriksson, Totalförsvarets forskningsinstitut
Examinator: Örjan Bartholdson, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: Avancerad nivå, A2E
Kurstitel: Självständigt arbete i Landsbygdsutveckling, A2E – Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling
Kurskod: EX0890
Program/utbildning: Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling
Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land
Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2024
Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd. Illustrationerna i arbetet är författarens egna.
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>
Nyckelord: Diskursanalys, narrativ, genus, rural blick, Frivilliga försvarsorganisationer, Svenska Blå Stjärnan

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Avdelningen för landsbygdsutveckling

Sammanfattning

Den frivilliga försvarsorganisationen Svenska Blå Stjärnan är en till stor del okänd organisation trots dess betydande funktion för livsmedelsberedskapen, som en del av Sveriges totalförsvar. Under andra hälften av 1900-talet arbetade organisationen med att utbilda framför allt kvinnor i allmän djurkunskap med syftet att dessa skulle kunna ersätta männen i lantbruket vid krig. Under perioden repeterade kvinnorna sina kunskaper på hemvärnssoldaternas gårdar och fungerade som avbytare vid soldaternas repetitioner samt semester för andra lantbrukare. Genom Svenska Blå Stjärnans verksamhet kan vi därför belysa hur kvinnors arbetskraft betraktades och värderades både inom lantbruket och inom totalförsvaret under den här tidsperioden. Huvudfokus för uppsatsen är att utforska hur identitetsskapandet kring avbytarverksamheten i Svenska Blå Stjärnan skedde i organisationen mellan 1965–1981. Detta görs genom två primära frågeställningar: *Vilket narrativ skapar Svenska Blå Stjärnan om avbytarverksamheten?* samt *Hur kan narrativet förstås i relation till kontexten som avbytarerna och Svenska Blå Stjärnan befinner sig i?*.

För att besvara frågeställningarna har kritisk diskursanalys använts för att analysera artiklar i Svenska Blå Stjärnans medlemstidning, där medlemmar och redaktionen skriver om avbytarverksamheten både ur stjärnornas och lantbrukarnas perspektiv samt hur föreningens verksamhet skildrats i övrig press. Genom analysen framträder tre teman som tillsammans skapar ett narrativ. De är 1) att bli misstrodd som kvinna inom lantbruket och försvaret, 2) att ha en vilja att bevisa sig samt 3) en berättelse om arbetet som en del av en landsbygdsidyll. Dessa teman analyseras därefter med hjälp av diskursanalysens redskap för att analysera maktrelationer samt de kompletterande begreppen narrativ, genus och ”den rurala blicken”.

Det finns många likheter mellan kvinnornas upplevelser i Svenska Blå Stjärnan och i försvaret. Slutsatsen är att kvinnorna i Svenska Blå Stjärnan genom sitt arbete som avbytare navigerat i en, i den här uppsatsen kallad, ”*dubbel manlig sfär*” bestående av både försvaret och lantbruket. För att hantera detta har medlemmarna och redaktionen skapat ett hjältenarrativ i sin medlemstidning som tjänar till att bevisa för andra och sig själva att kvinnorna klarar av både arbetet på gården och sin roll i totalförsvaret. För att detta narrativ inte ska bli ett för tungt ok att bära lättas det upp av att måla bilden av en landsbygdsidyll, som i sin tur föds ur den rurala blicken.

Nyckelord: Diskursanalys, narrativ, genus, rural blick, Frivilliga försvarsorganisationer, Svenska Blå Stjärnan.

Abstract

The voluntary defense organization Svenska Blå Stjärnan is a quite unknown organisation despite its important function for food preparedness, as part of Sweden's total defence. During the second half of the 20th century, the organization educated women in general animal knowledge with the aim that they could replace the men in agriculture in case of war. During the period, the women refreshed their skills on Home Guard soldiers' farms and functioned as substitutes at the soldiers' refresher exercises and holidays for other farmers. Through Svenska Blå Stjärnan's activities, we can therefore shed light on how women's labor was valued both in agriculture and in total defense during this period. The focus of this essay is to explore how identity was created and reproduces regarding the substitute activities in Svenska Blå Stjärnan that took place in the organisation between 1965–1981. This is done through two primary questions: *What narrative does Svenska Blå Stjärnan create about their substitute operation?* and *How can the narrative be understood in relation to the context the substitutes and the Svenska Blå Stjärnan operates in?*

To answer these questions, critical discourse analysis has been used to analyze articles in the Svenska Blå Stjärnan's member magazine, where members and the editors write about the substitute operation both from the perspective of the women and the farmers, as well as how the association's activities are portrayed in other press. Through the analysis, three themes emerge that together create a narrative. They are 1) being doubted as a woman in agriculture and defense, 2) wanting to prove yourself and 3) a story about the farmwork as part of a rural idyll. These themes are then analyzed using the tools of discourse analysis to analyze power relations and the complementary concepts of narrative, gender and "the rural gaze".

There are several similarities between the women's experiences in Svenska Blå Stjärnan and in the defence. The essay's conclusion is that the women in Svenska Blå Stjärnan, through their work as substitutes, navigated what I have chosen to call "*a double masculine sphere*" consisting of both defense and agriculture. To deal with this, the members and the editors have created a hero narrative in their members' magazine that serves to prove to others and to themselves that the women can handle both the work on the farm and their role in total defence. In order for this narrative not to become a too heavy burden, it is relieved by the use of a rural idyll, which in turn is born from the rural gaze.

Keywords: Discourse analysis, narrative, gender, rural gaze, civil defence organisations, Svenska Blå Stjärnan.

Innehållsförteckning

Förord	6
Förkortningar och begrepp	7
1. Inledning	8
1.1 Historisk översyn av Svenska Blå Stjärnan	9
1.2 Syfte, problemformulering och frågeställningar	13
2. Bakgrund	14
2.1 Empiriskt och teoretiskt sammanhang.....	14
2.1.1 Litteraturoversikt	15
2.1.2 Kvinnans roll i lantbruket.....	16
3. Teori, metod och material	17
3.1 Diskursanalys – en teori och en metod.....	17
3.2 Kompletterande teorier	18
3.3 Material	20
3.4 Reliabilitet och reflexivitet	21
3.5 Källkritik.....	22
4. Ett narrativ växer fram	23
4.1 Att bli bemött med tvivel och motstånd	23
4.1.1 Fundamentet till narrativet – motståndet	25
4.2 Vi klarar visst av det!.....	28
4.2.1 Hjältarna presenteras i narrativet	29
4.3 Uppdraget kan liknas med semester	31
4.3.1 Ett narrativ om den rurala idyllen.....	32
5. Diskussion	34
5.1 Slutsatser	37
Referenser	39
Tack	41

Förord

Att vara ”den där från stan” är inte alltid lätt i en landsbygdscontext. Jag har under hela mitt liv blivit bemött med diverse fördomar och behövt hävda mig eller bevisa att jag faktiskt klarar av saker, framför allt i ladugården. En tös från stan behöver visa att hon klarar av det innan hon kan släppas in i landsbygdens gemenskap. Under det här arbetets gång har det gått upp för mig att mina upplevelser varken är nya eller unika. Dessa attityder och fördomar har funnits i årtionden. Den här uppsatsen är därför till alla de kvinnor som banat vägen för att en storstadstjej kan bli agronom, och dessutom bli tagen på allvar.

Förkortningar och begrepp

FFO	Frivilliga försvarsorganisation
LRF	Lantbrukarnas Riksförbund
SBS	Svenska Blå Stjärnan
SRS	Svenska Röda Stjärnan
Avbytare	Person som kan ta över lantbruk vid behov.
Civildförsvaret	Ska värna om civilbefolkningen vid kris och krig. Består utav många aktörer såsom FFO:er, statliga myndigheter, kommuner och regioner, samt företag.
Hemvärnet	Förband i Försvarsmakten som består utav frivilliga med militär utbildning som tecknar avtal om tjänstgöring. Hemvärnsförband kan vid behov hjälpa till vid kris. Föregångaren till Hemvärnet hette Landstormen.
Totalförsvaret	Består utav det militära försvaret och det civila försvaret.

1. Inledning

Kvinnor har i alla tider trotsat normer och verkat inom traditionellt kodade manliga områden. Självklart inte utan att möta motstånd från samhället. Detta har dock inte stoppat dessa kvinnor utan de har funnit sätt att hantera tvivlet och motståndet för att fortsätta inom fältet. Två av dessa områden är lantbruket och försvaret. De är starkt manligt kodade vilket innebär att manliga egenskaper premieras högt (Myrdal & Morell 2001). Att vara fysiskt stark, stå ut med smärta och obehag, förstå maskiner och vapen, vara strategisk är egenskaper i dessa fält som ger mer status än att vara empatisk, inkännande, omhändertagande. Det som skiljer de här egenskaperna åt är att de förstnämnda ofta klassas som traditionellt manliga och de sistnämnda är egenskaper som brukar tillskrivas kvinnor.

Några som rört sig i sfärer där manliga egenskaper har premierats är kvinnor i de Frivilliga försvarsorganisationerna (FFO). Genom mitt intresse för Svenska Blå Stjärnan (SBS) föddes nyfikenheten kring hur kvinnor har hanterat detta motstånd. SBS är en FFO som grundades 1917 med syfte att utbilda kvinnor till djur- och hästskötare till lantbruket och försvaret vid händelse av krig. Efter andra världskriget minskade försvarets behov av hästskötare och SBS började fokusera på att utbilda kvinnorna inom lantbruk för att vid behov kunna ersätta manliga lantbrukare som kallats in till försvaret. Då startades SBS avbytarverksamhet som hjälpte hemvärnssoldater att sköta deras lantbruk när de var på repetitionsövningar. Avbytarverksamheten fick därigenom en flerfunktionell funktion där, förutom att avlasta lantbrukare, SBS medlemmar även fick möjlighet att repetera sina kunskaper. På så sätt kunde SBS garantera att det fanns en god reserv av djurvårdare i landet, och hemvärnssoldater kunde med gott samvete lämna sina gårdar för ett par dagars repövning.

Efter dagar av bläddrande i tidningar, publikationer och böcker på Kungliga biblioteket i Stockholm fastnade mitt intresse för hur Svenska Blå Stjärnan själva uttryckte sig kring detta område. Genom sin medlemstidning Blå Stjärnan som började ges ut 1965 skapade organisationen en kanal där de hade fullständig kontroll över vad som publicerades kring deras avbytarverksamhet. I artiklar skrivna av fram för allt medlemmar själva målades en bild upp av hur kvinnorna upplevde sitt engagemang som avbytare. Artiklarna är fulla av ett jävlar anamma,

en vilja att visa vad man kan och tvivel från lantbrukare och samhället att de ska klara av det.

Att avbytnarna från SBS möttes av den här typen av motstånd är föga oväntat. I en mängd artiklar, avhandlingar och studentarbeten har kvinnors upplevelser av att verka inom jordbruket respektive försvaret undersökts. Att vara kvinna inom det civila försvaret eller lantbruket var inte på något sätt ovanligt under andra hälften av 1900-talet men tiden präglades av att kvinnorna inom dessa sfärer ägnade sig åt just kvinnliga sysslor. Den mest kända organisationen för kvinnor inom frivilligförsvaret är troligtvis Svenska Lottakåren (SLK) som har sina rötter i Sveriges Landstormskvinnor. Organisationen grundades på 1920-talet för att stödja Landstormen, föregångaren till Hemvärnet (Uhrdin 1984). Medlemmarna i SLK, även kallade Lottor, arbetade till en början främst med att samla in pengar till Landstormen och laga mat till soldaterna på övningar, även kallat förplägnadstjänst (ibid.). Allt eftersom fick Lottorna fler uppgifter som var direkt kopplade till försvaret. Initialt utförde de dock typiskt kvinnliga sysslor och gjorde inte intrång på männens uppgifter. SBS medlemmar däremot gick emot normen inom både försvaret och lantbruket och utförde sysslor som under den här tiden främst utfördes av män.

I den här uppsatsen analyseras artiklar från 1965–1981 om SBS avbytnarverksamhet i syfte att undersöka hur dessa kvinnor skapade en identitet inom vad jag har valt att kalla en ”*dubbel manlig sfär*”. Att använda sig av SBS egna medlemstidning är ett sätt att förstå hur de själva beskrev sig och vilket narrativ de ville förmedla till sina medlemmar. I denna tid, före sociala medier och andra snabba kommunikationskanaler, var förmodligen medlemstidningen det sätt medlemmarna oftast kom i kontakt med organisationen. Det innebär att den har haft en betydande funktion i SBS identitetsbygge samt för att positionera sig på frivilligförsvarsarenan.

1.1 Historisk översyn av Svenska Blå Stjärnan

Den här uppsatsen handlar om SBS avbytnarverksamhet på 60–80-talet vilket fordrar en beskrivning över organisationen och dess historia. För att underlätta för läsaren finns i slutet av avsnittet en tidslinje över viktiga årtal i organisationens historia (se Figur 1.).

Under första världskriget växte det fram en trend i Europa om att värna om djurens välfärd i krigstider. Många såg det stora lidandet arméhästarna fick utstå i sin tjänst och ville bidra till att vården för dessa djur blev bättre. Majoren Otto Zethelius var en ledande figur i denna kamp och 1917 kom intresseorganisationer och

myndigheterna överens om att grunda Svenska Röda Stjärnan, SRS (Törnquist 1997). Röda korset var en betydande förebild och det ursprungliga syftet för SRS var att se till hela den frivilliga djurvården och i händelse av krig bistå i all form av djurvård (Svenska röda stjärnan 1932). Även om Sverige inte var en del av kriget utbildades ett fåtal kvinnor inom allmän djurskötsel och framför allt hästsjukvård. Detta ledde till att SRS år 1918 kunde skicka en utrustad hästambulans med utbildade så kallade Stjärnsystrar till Finland. Där sattes en hästklinik upp med veterinärer och djursjukvårdare för att omhänderta krigsskadade hästar. Uppdraget blev mycket lyckat och ett stort antal hästar kunde återgå till tjänst i stället för att avlivas. Efter krigsslutet fortsatte SRS sitt samarbete med det svenska försvaret. 1932 tas Stjärnsystrar utbildade inom hästvård upp i krigsorganisationen (Ekstedt 1977). Under de kommande åren fram till andra världskriget sker det en fluktuation i försvarets efterfrågan på utbildade hästvårdare och vissa år utbildades fler än andra år (Ekstedt 1977).

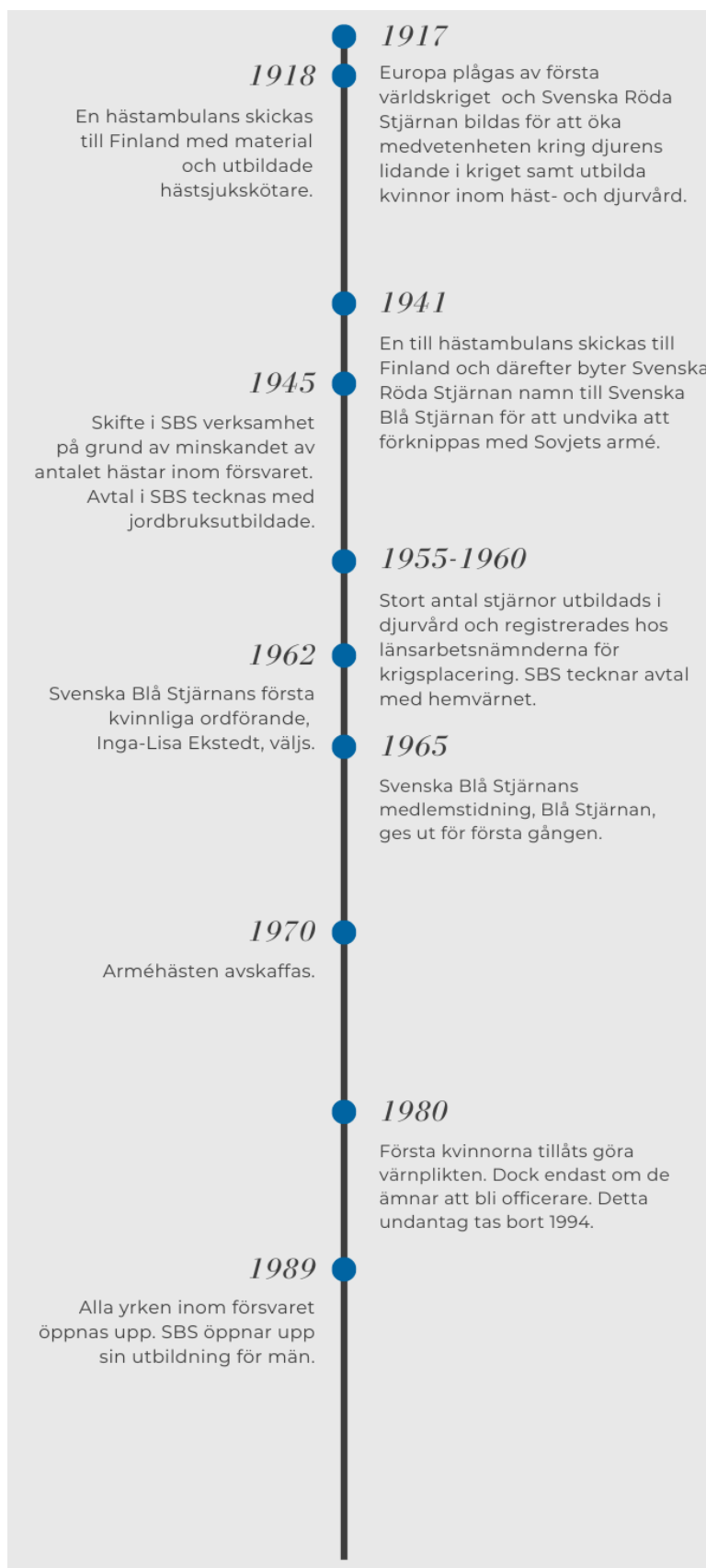
Under andra världskriget efterfrågas återigen SRS resurser under Vinterkriget i Finland. Därmed skickas 1941 ytterligare en hästambulans till Finland för att bistå de finska soldaterna. Under uppdraget skapas en del förvirring kring SRS namn och emblem då den röda stjärnan är starkt förknippat med de sovjetiska trupperna. Därefter startar en diskussion kring namn- och emblembyte och Svenska Röda Stjärnan byter 1941 namn till Svenska Blå Stjärnan, SBS (Törnquist 1997).

Efter andra världskrigets slut minskade det svenska försvarets behov av arméhästar och därmed även utbildad personal för att ta hand om dessa (Ekstedt 1977). Kriget hade visat att tiden för arméhästar började lida mot sitt slut och motoriserade fordon var framtiden. Behovet av så kallade Stjärnsystrar som kunde ta hand om hästarna minskade därmed och uppdraget till SBS lika så. Föreningen behövde därmed hitta ett nytt syfte för sina medlemmar. Därför började SBS 1953 att verksamheten till att även omfatta beredskap för att ersätta lantbrukare i krigstid (SOU 1968:54). Tanken att kunna göra detta har funnits i organisationen sedan den grundades 1917 och kvinnor hade utbildats i allmän djurvård sedan dess. Det tog dock till 1950-talet för SBS att teckna avtal kring krigsplacering för dessa kvinnor.

1950-talet var en tid som präglades av upprustning och hela samhället förberedde sig för att nästa krig skulle kunna drabba Sverige. Som vi vet idag blev det inte krig i Sverige men många tog sitt ansvar för att vara redo för en militär invasion. Det innebar att Hemvärnet, bestående av soldater som genomgått värnplikten men som hade andra civila arbeten till vardags, övade under helger. De hemvärnssoldater som till vardags drev lantbruk behövde dock någon som kunde ersätta honom hemma när han var i väg på övning. SBS såg detta som en möjlighet till ömsesidigt utbyte och erbjöd sina utbildade kvinnor att sköta lantbruket dessa dagar. Detta ledde till att det under 1960-talet skrevs ett avtal med Hemvärnet för att säkerställa

arbetskraft under övningar (Ekstedt 1987). Lantbrukare kunde då med gott samvete åka i väg på en Hemvärnsövning och även Blå Stjärnor fick en chans att öva sin krigsuppgift att ersätta mobiliserade soldater, repetera sina kunskaper och få lite omväxling i vardagen.

SBS var från början till stor del en organisation styrd av män. I den första styrelsen var endast två av totalt elva styrelsemedlemmar kvinnor (Uhrdin 1984). Även i de lokala distrikten var det män som hade de styrande positionerna (Uhrdin 1984). 1961 antogs nya stadgar och organisationen blir mer demokratisk genom att det blir en mer rättvis fördelning av rösträtten på riksstämman (Ekstedt 1977). Utnämmandet av ordförande för SBS moderniseras också i stadgarna från 1961 och det är inte längre kungen som utser ordförande utan SBS själva (Ekstedt 1977). 1962 tar SBS ytterligare ett steg mot en mer jämlik organisation genom att den första kvinnliga ordföranden, Inga-Lisa Ekstedt, väljs in (Ekstedt 1987).

Figur 1. Tidslinje över Svenska Blå Stjärnan 1917–1989

1.2 Syfte, problemformulering och frågeställningar

Den här uppsatsen grundar sig i två forskningsområden, kvinnan inom försvaret samt kvinnan inom lantbruket. Båda dessa områden har det skrivits mycket om. Hur det är att röra sig inom båda dessa fält samtidigt är däremot ett område som inte är särskilt väl utforskat. När ytterligare två faktorer, frivilligförsvaret och livsmedelsförsörjning vid kris, adderas blir det ett ämne som är aktuellt att lära sig mer om idag. Sveriges försvar ser idag inte ut som det gjorde på 60–80-talet där mobiliseringen vid ett krig väntades mobilisera runt 700 000 man (Försvarsstaben 1970), varav ett stort antal var lantbrukare, men dessa förutsättningar kan komma att ändras med det förändrade världsläget. SBS har idag fortfarande en viss roll i att trygga livsmedelsförsörjningen i Sverige genom att utbilda ersättare för lantbrukare vid krig, även om organisationen idag inte är lika starkt inriktad på att säkerställa produktionen vid krig. Organisationen har idag ett större fokus på smittskydd och att stödja samhället vid kriser som berör djuren inom lantbruket, snarare än vid krig (Svenska Blå Stjärnan u.å.). Det innebär dock inte att de har en betydande funktion i civilsamhället och kan lösa uppgifter till stöd för livsmedelsförsörjningen vid väpnade konflikter.

Syftet med uppsatsen är att kartlägga hur SBS berättar om avbytarverksamheten i sin medlemstidning under 60–80-talet. Genom berättandet skapas ett narrativ om verksamheten som i sin tur formar SBS och avbytarens identiteter. Att förstå hur narrativet och identiteten har skapats är av största relevans då denna identitet än idag präglar organisationen och därmed kan få betydelse vid insatser vid kriser.

Frågeställningarna är därmed följande:

- Vilket narrativ skapar Svenska Blå Stjärnan om avbytarverksamheten?
 - Vilket syfte har detta narrativ?
 - Hur konstrueras narrativet?
- Hur kan narrativet förstås i relation till kontexten som avbytarens och SBS befinner sig i?

2. Bakgrund

I den här uppsatsen rör vi oss genom ett flertal kontexter och detta avsnitt ämnar sätta ramarna för uppsatsen. Detta för att om vi ska kunna besvara frågeställningarna behöver vi förstå tidsperioden och vad som pågick inom jordbruket och försvaret, lite agrarhistoria samt tidigare forskning som härrör till ämnet

2.1 Empiriskt och teoretiskt sammanhang

Tidsperioden som den här uppsatsen fokuserar på är en tid som präglas av förändringar i samhället. Den andra vågens feminism gör intåg på 1960-talet (Ljungberg et al. 2017), och det börjar diskuteras kvinnlig värnplikt inom försvaret (Försvarmakten 2022). Andelen kvinnor som förvärvsarbetade ökade markant från 1960-talet, och 1980 var det över 80 % av de svenska kvinnorna som arbetade utanför hemmet (Ljungberg et al. 2017).

Det pågick även förändringar på landsbygden, och lantbruket sattes under hård press att rationalisera effektivisera livsmedelsproduktionen. Under andra halvan av 1900-talet genomgick landsbygden en period av nedläggningar av lantbruk och det blev allt ovanligare med anställd arbetskraft (Myrdal & Morell 2001). Från 1945 ökade familjearbetskraften från 70 % till 87 % 1962 (ibid). Storleken på gårdarna ökade även något under den här perioden men den genomsnittliga gården låg ännu bara på 30 hektar, även om bruksarealen var något större då arrenden blev vanligare (ibid). Under andra halvan av 1900-talet blev det allt vanligare att kvinnor började förvärvsarbete utanför gården. Många arbetade även oavlönat hemma på gården men då i högre utsträckning med assisterande sysslor till männen än tidigare (ibid.). Kvinnor skötte främst hushållets sysslor såsom tvätt, matlagning, ta hand om barnen, och de sysslor hon utförde utanför hemmet på gården var skötsel av kalvar, höns och hästar, renhållning och administrativa uppgifter (ibid.).

2.1.1 Litteraturöversikt

Det finns omfattande studier gjorda på kvinnans roll i försvaret samt kvinnans roll i lantbruket. Dessa två områden har utforskats väl med hjälp av genusteorier och maktanalyser.

Inom studierna om kvinnor i försvaret kan man hitta belägg för att många kvinnor inte upplever blir behandlade annorlunda än deras manliga kollegor men att den manliga normen ändå utgör ett hinder då de behöver bevisa sig för att bli accepterade (Ryne & Alexandersson 2016). Det har även skrivits om att kvinnor existerar inom försvaret på männens villkor och behöver förhålla sig till det manliga idealet (Lindgren Lauritzson 2012). Hur genus produceras och reproduceras inom försvaret är också utforskat (Persson 2011), och i flera studier vittnar kvinnor om att de upplever att de behöver prestera bättre än männen för att uppfattas som likvärdiga (Persson 2011; Ryne & Alexandersson 2016). Hur värnplikten kan ses som en manlig institution som är identitetsskapande och ”gör män av pojkar” har utforskats av bland annat av Svedberg & Kronsell i en artikel från 2002. Artikeln sätter därefter detta i relation till kvinnors uppgifter inom försvaret och hur dessa har förändrats genom tiderna. Från en tid där kvinnor inte antogs till de militära grenarna av försvaret och fungerade då som en form av hejklack som stöttade med att laga mat och stoppa strumpor. Till idag där kvinnor förväntas ha samma möjligheter som män att arbeta inom försvaret. Kvinnor har genom åren betraktats som både ett problem och en lösning för försvaret (Persson & Sundevall 2019). I modern tid har försvaret fått en allt större fredsbevarande uppgift och i dessa uppdrag premieras kvinnliga attribut högre (Persson 2011). Genom detta skifte i verksamheten har kvinnliga soldater fått en högre status, men inte på grund av deras meriter utan för att de är kvinnor (Persson 2011).

Kvinnans roll inom det civila försvaret och den frivilliga sektorn är även ett område som forskare har ägnat uppmärksamhet. Strukturen i civilsamhället följer till stor del mönstren som finns i övriga samhället, där kvinnor hittas på lägre och stödjande funktioner medan män ofta innehar beslutsfattande poster (Danielsson & Overud 2008).

Litteratur kring kvinnans roll i lantbruket finns det även gott om. Janken Myrdahl undersökte i boken ”Arbete pågår” hur kvinnans position i samhället har förändrats med utgångspunkt i smörtillverkningen (Myrdal 2008). I samma bok resonerar Irene Flygare kring klyftan som fanns mellan den politiska diskursen i samhället och praktiken ute på gårdarna under 1930-1940-talet (Flygare 2008). Flygare konstaterar att politiken i många fall framställde kvinnor som ovilliga att arbeta med lantbrukets smutsiga sysslor och att de hellre sökte sig till städerna och mindre tunga arbeten (Flygare 2008). Hon diskuterar även kvinnans uppgift i det rationaliserade lantbruket.

I en etnografisk skrift undersöker Djurfeldt och Gooch lantbrukskvinnors sociala och ekonomiska rättigheter (Djurfeldt & Gooch 2001). De konstaterar att runt år 2000 upplever många kvinnor som lever på lantbruk att de är jämställda med sina makar, men att verkligheten tyvärr inte alltid stämmer överens med deras upplevelse. Detta är även något som bekräftas av (Isacson & Flygare 2003). Kvinnorna arbetar ofta oavlönat och har mindre att säga till om när det kommer till beslut som påverkar gården (Djurfeldt & Gooch 2001). Likt inom försvaret är det även vanligt att kvinnliga lantbrukare definierar sig själva baserat på den manliga normen (Andersson Johansen 2017). Att lantbruket präglas av en maskulin sfär upprätthålls både genom diskursen och upprepade handlingar som bekräftar diskursen om män och kvinnors roll i lantbruket (Woods 2011).

2.1.2 Kvinnans roll i lantbruket

Då denna uppsats till mångt och mycket kretsar kring kvinnans roll inom lantbruket ur ett historiskt perspektiv är det av betydelse att veta vilka uppgifter som kvinnorna utförde i lantbruket. Djurhållningen har länge varit kvinnans domän och mjölkningen varit en central syssla i många kvinnors liv.

Mjölkning och förädling av mjölk var från medeltiden fram till 1900-talets början till stor del en kvinnlig syssla (Myrdal 2008). Att mjölka och förädla mjölk till smör och ost krävde stor noggrannhet med djuren och hygien, och det var ett stort ansvar då mjölken var en viktig närings- och inkomstkälla (Myrdal 2008). Trots att det var en viktig uppgift fanns det ett visst förakt mot kvinnorna som arbetade med korna och mjölken, även om källor visar på att yrket och arbetsuppgifterna har fått högre status allt eftersom (Myrdal 2008). Under första halvan av 1900-talet var det främst statarnas¹ fruar som mjölkade på de större gårdarna som hade anställd arbetskraft (Myrdal 2008). Även om många sysslor inom lantbruket moderniserades och mekaniserades under den här perioden tog det lång tid innan mjölkningen gjorde det (Myrdal & Morell 2001). Under 1910-1920-talen började mjölkmaskiner att testas på gårdar men det dröjde till 1930-talet innan de fick ordentligt fäste (Myrdal & Morell 2001). Detta berodde dels på teknikutvecklingen, dels på det ekonomiska läget. När mjölkmaskiner blev vanligare och mejeriarbetet blev alltmer mekaniserats tog arbetsuppgifterna över av männen. Männens intåg i ladugården berodde också på att mjölken fick en större betydelse för gårdens ekonomi och därmed ökade männens intresse för mjölkproduktionen.

¹ Statarna var årsanställda jordbruksarbetare med egna hushåll som fick den största delen av sin arbetsersättning i form av natura såsom bostad, ved, vatten, diverse matvaror samt plats för egen odling. Statarsystemet etablerades i mitten av 1700-talet och upphörde 1945. (Myrdal & Morell 2001)

3. Teori, metod och material

Den här uppsatsen är skriven baserat på Faircloughs diskursanalys. Då en diskursanalys är både en teori och en metod presenteras därmed teorin, metoden samt materialet som använts tillsammans. Diskursanalys har använts för att undersöka hur diskursen inom SBS har skapats och reproducerats genom språkvalen i medlemstidningens egna artiklar.

3.1 Diskursanalys – en teori och en metod

Diskurs är ett begrepp som använts på många sätt och det råder inte en samstämmighet kring begreppets definition och innebörd. Den här uppsatsen utgår från definitionen att diskurs är ett sätt vi talar om och förstår världen (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Diskursen är dock inte en struktur som står över människan. Diskursen påverkar hur vi uppfattar verkligheten, men vi skapar även diskursen genom våra handlingar. Genom att agera i enlighet med diskursen reproducerar vi den, medan om vi ifrågasätter den och inte handlar efter diskursens regler kan vi förändra den. Vi är inte alltid medvetna om diskursen vi agerar i utan vi förhåller oss till dess regler då vi anser att dessa är ”naturliga”.

Diskursanalytiker argumenterar för att när vi säger eller skriver något gör vi det för att vi vill uppnå eller förmedla något (Bryman 2018). En diskurs är därmed aldrig neutral utan ett verktyg (ibid.). Fairclough har arbetat fram en metod för diskursanalys, Critical Discourse Analysis (CDA) som kännetecknas av att kritiskt granska diskursen. Syftet med analysen är att hjälpa oss att se de ojämlika maktförhållandena som en diskurs möjliggör (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Att analysera en diskurs handlar dock inte om att förstå hur verkligheten ”egentligen” är, eller om att bestämma om påståendena i en diskurs är sanna eller inte. Det man är ute efter är att förstå mönstren och vilka konsekvenser det får att tala om sin verklighet på ett visst sätt. Hur det påverkar handlingsutrymmet och vad som anses som sant.

Faircloughs metod utgår från att diskursen bör studeras utifrån tre dimensioner: texten, den diskursiva praktiken samt diskursens sociala funktion. De tre

dimensionerna kan analyseras var för sig beroende på vad man är intresserad av. Den här uppsatsen fokuserar på de två första dimensionerna: texten samt den diskursiva praktiken. I en analys av texten fokuserar man exempelvis på vilka ord som används, hur förhållandet ser ut mellan den som producerar texten och den som konsumerar texten, i vilken utsträckning metaforer används, eller vilka agenter som finns i texten. Vid en analys av den diskursiva praktiken är man mer intresserad av hur texten kan tolkas och textens funktion. Man undersöker hur den är producerad (skriven) och hur den konsumeras, vilka diskurser texten bygger på (interdiskursivitet) och hur texterna bygger på andra texter (intertextuellt). (Winther Jørgensen & Phillips 2000)

Då detta är en analys av artiklar är jag intresserad av hur diskursen skapas och reproduceras genom språket som används. Alltså sätt som mening skapas genom språket och narrativen. Därmed har jag valt bort den tredje dimensionen, den sociala praktiken, då jag utifrån mitt material inte kan säga så mycket om den sociala praktiken. För att uttrycka sig kring hur aktörerna relaterar till diskursen och anpassar sina handlingar till den hade jag behövt ett material som skildrar egna reflektioner, såsom dagböcker eller intervjuer.

Diskursordning är ett begrepp som används flitigt inom diskursanalysen. Det bygger på att man föreställer sig att det ofta finns flera diskurser inom samma område som antingen kan motarbeta varandra, eller förstärker varandra och därmed den gemensamma diskursiva "sanningen" (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Diskurserna förhåller sig därmed till varandra på olika sätt vilket brukar kallas för diskursordning (ibid.). När en ny diskurs introduceras i en diskursordning kan denna förändras genom att nya begrepp eller handlingar används i diskursen, vilket kallas för interdiskursivitet (ibid.).

3.2 Kompletterande teorier

I diskursanalys är det rekommenderat att även använda sig av andra teorier för att komplettera analysen (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Detta för att andra teoretiska begrepp kan belysa andra områden och därmed berika diskursanalysen så att den blir mer omfattande (ibid.). Det är dock viktigt att de andra teoretiska begreppet inte skiljer sig allt för mycket från diskursanalysen då det kan bli svårt att kombinera. Jag har valt att använda mig av begreppen genus, narrativ samt den rurala blicken.

Genus är ett begrepp som används för att beskriva de sociala konstruktionerna som sätter handlingsramarna för män och kvinnor. Det har ingen koppling till det biologiska könet utan genus skapas genom normer, traditioner, föreställningar

(Jordansson et al. 2011). Ofta används genusteorier för att granska maktrelationer och vilka sociala strukturer som styr våra handlingar. Därmed passar det med en diskursanalys. Ett begrepp inom genusteorin är *genusarbetsdelning*. Det används för att beskriva och analysera arbetsfördelningen som finns mellan män och kvinnor (ibid.). Vilka sysslor som anses som ”naturliga” eller ”onaturliga” för en kvinna att utföra bygger på normer, föreställningar och historien (ibid.). Därmed sker den här typen av arbetsfördelning på ett strukturellt plan. Män har traditionellt arbetat med tyngre, farliga och slitsamma yrken och uppgifter, medan kvinnor har fått ansvar för mer omhändertagande yrken samt sysslor kopplat till hushåll och barn- och äldreomsorg (ibid.).

Det andra begreppet, narrativ, är nära besläktat med diskurs. Det råder inte enighet om vad ett narrativ är och beroende på vem man frågar får man olika svar kring dess utgångspunkter, definition och användningsområde (Robertson 2012). Robertson (2012) förklarar i boken *Textens mening och makt* narrativ på följande sätt: ”På det mest grundläggande planet är en narrativ en redogörelse för något som har hänt, antingen i verkligheten eller i fantasin.”. Narrativ är därför ett sätt att ge händelser mening och genom narrativ kan vi förmedla detta så att andra personer kan förstå bakgrunden till våra handlingar och ord. Genom narrativen så skapar vi även våra identiteter och formar vår verklighet (Robertson 2012). Diskurs och narrativ går hand i hand för många forskare och jag har valt att se det som att narrativen är underordnade diskursen och bidrar till att forma den. Jag har valt att använda mig av narrativ för att förstå hur berättelserna i SBS påverkar avbytnas identitet och diskursen de rör sig i. I uppsatsen figurerar även begreppen *fantasmiskt* och *hjältennarrativ*. Detta är två vidareutvecklingar av narrativ som anspelar på fantasier om verkligheten och viljan att utmåla en aktör som en hjälte i en berättelse.

Även det tredje begreppet rural blick (*gaze*) är nära relaterat till diskurs och vilken mening vi tillskriver materiella ting, platser och handlingar. *Rural gaze* är ett begrepp som Abram har utvecklat med grund i Foucaults begrepp *gaze* (Woods 2011). Foucaults *gaze* kan förstås enligt följande sätt “[...] an act of power in which collective social norms define not only how we interpret the things that we see, but also what we actually see (and do not see) and where to look.” (Woods 2011:103). *The gaze* påverkar därmed hur vi uppfattar saker och vad vi lägger märke till. Foucault använde sig av begreppet för att förstå hur psykisk ohälsa som fenomen inte diskuterades förrän på 1700-talet, eftersom symptom på psykisk ohälsa inte förknippades med hälsa eller sjukdom. Först på 1700-talet skapades institutioner för psykisk ohälsa, och människor började klassas som sjuka.

Abram tog begreppet *gaze* och applicerade det på landsbygden för att beskriva att hur vi uppfattar landsbygden är socialt konstruerat (Woods 2011). Enligt Woods

studier av Storbritannien betraktas landsbygden som en fridfull och naturlig plats som präglas av lugn och ett enkelt liv, vilket alltså kan sägas vara en betraktelse ur en specifik rural blick (Woods 2011). Landsbygden och bilden av landsbygden existerar inte i ett vakuum utan tolkningen av den skapas och reproduceras av handlingar, tankesätt och policys samt hur den förhåller sig till andra platser såsom staden (Rönblom 2014). Den traditionella landsbygden framställs ofta i jämförelse med staden som en plats som präglas av livsglädje och solidaritet även om det också finns fattigdom och elände (Little & Austin 1996). Jag har valt rural blick som kompletterande begrepp för att analysera hur SBS beskriver landsbygden i artiklarna.

3.3 Material

Uppsatsen baseras på material skrivet av Svenska Blå Stjärnan själva i form av medlemstidningen Blå Stjärnan. Det är organisationens nationella tidning som har getts ut sedan 1965 med fyra nummer per år. Alla medlemmar i SBS får både den nationella tidningen men många får även en lokaltidning med information om vad som pågår i lokalförbundet. Det finns inte ett uttalat syfte med tidningen men min tolkning efter att översiktligt ha läst alla nummer från 1965–1981 är att syftet med tidningen är att informera medlemmarna om viktiga händelser, utbildningar och uppmuntra till engagemang. Arbetet med tidningen utförs av en redaktör och ansvarig utgivare är Riksstjärnechefen. Tidningarna är cirka 15–30 sidor långa och innehåller mycket bilder. Många av artiklarna i tidningen är skrivna av redaktören själv. Det är inte samma redaktör under tidsperioden jag har analyserat, utan denne byts ut ett par gånger. Anledningen till att redaktören slutar och en ny börjar anges vara tidsbrist och en egen vilja att göra något annat.

Analysen i uppsatsen är gjord på artiklar publicerade i tidningen mellan 1965 och 1981. Det hade varit mer relevant att analysera verksamheten från 1950 då det var året SBS började med avbytarverksamheten. För att få ett enhetligt material har dock startåret satts till 1965, då tidningen började ges ut. Slutåret, 1981, är valt utifrån att 1980 öppnade försvaret upp för kvinnor att genomföra värnplikten och det blir därmed ett naturligt slut på analysen då det manliga monopolet inom försvaret försvann och kvinnor tilläts utbilda sig till stridande positioner.

För att avgränsa arbetet har jag letat efter artiklar som berör repetition på gårdar och tjänstgöring vid Hemvärnets övningar. Jag har därmed inte analyserat alla artiklar i alla nummer som är utgivna mellan 1965–1981 utan valt ut de relevanta artiklarna. Det är totalt 20 artiklar som handlar om avbytarverksamheten under den här perioden. Alla relevanta artiklar har fotograferats och sparats. Av dessa 20 artiklar är det primärt 11 artiklar som används i analysen. Se tabellen nedan för

översikt av artiklarna. Jag har valt bort artiklar som endast nämner avbytarna om det inte står mer utförligt om arbetet eller samarbetet. Jag har inte heller räknat antalet artiklar eller analyserat hur ofta ämnet ”avbytare” förekommer i relation till andra ämnen i medlemstidningarna.

Nummer	Årtal	Beskrivning av artikeln
Nr 1	1965	Intervju med lantbrukare
Nr 3	1966	Referat från dagstidningar med kommentarer från redaktören
Nr 2	1968	Om samarbetet med hemvärnet
Nr 3	1969	Referat från dagstidningar med kommentarer från redaktören
Nr 2	1970	Återberättelse från avbytare
Nr 4	1971	Referat från dagstidningar med kommentarer från redaktören
Nr 5	1974	Artikel om avbytarverksamheten
Nr 5	1974	Notis om avbytarverksamheten
Nr 3	1975	Återberättelse från avbytare
Nr 1	1980	Intervju med lantbrukare som även är Blå Stjärna
Nr 1	1981	Återberättelse från avbytare

Tabell 1. Lista över de artiklar som primärt har använts i analysen.

3.4 Reliabilitet och reflexivitet

I en studie är det viktigt att överväga reliabilitet, hur väl kan uppsatsens slutsatser reproduceras i en annan tid av en annan person (Robson & McCartan 2016). Materialet som har använts i denna uppsats är inte digitiserat utan finns endast fysiskt och är därmed inte sökbart. Att SBS medlemstidningar bara finns att tillgå i arkivet på Kungliga biblioteket i Stockholm gör det svårare att kontrollera mina källor och reproducera studien. För att öka trovärdigheten har jag valt att referera alla citat med nummer och årtal för att underlätta för den som vill läsa materialet att begära ut tidningarna och läsa artiklarna i sin helhet.

Den här typen av forskning är till viss del subjektiv och bygger på forskarens förförståelse och egna tolkningsramar. Det innebär att forskaren inte kan frikopplas helt från tolkningsprocessen utan dennes normer, värderingar och erfarenheter påverkar tolkningen och analysen (Gustavsson & Svanström 2018). Det försvårar det ytterligare att rekonstruera analysen och få exakt samma svar. Men det är inte

heller det främsta syftet, utan uppsatsen ämnar göra en tolkning av materialet och analysera det med hjälp av analytiska verktyg.

Att reflektera över hur man själv som forskare påverkar sin studie är därför viktigt. Detta kallas för reflexivitet och berör hur forskarens bakgrund influerar analysen (Creswell & Creswell 2018). Grundat i detta är det viktigt att som forskare vara öppen med hur man kan ha påverkat studien (University of Warwick u.d.). Jag har själv varit medlem i Svenska Blå Stjärnan sedan tidiga tonåren och har i dagsläget ett avtal att hjälpa till i kris. Det innebär att jag har genomgått utbildningar inom lantbruk samt risk och säkerhet i SBS regi. Då min studie är kring SBS på 60–80-talet bedömer jag dock att detta inte har påverkat analysen eller resultatet märkbart utan snarare influerat mitt val av ämne.

3.5 Källkritik

Det kan vara svårt att säga vem som verkligen står bakom artiklarna då de kan vara skrivna under pseudonym. Om personerna som skrivit texterna verkligen har genomfört praktik på en gård kan jag inte heller med säkerhet säga. Därmed går det att ifrågasätta sanningshalten av det som skrivs. Då mitt primära syfte är att försöka förstå hur man såg på sig själva och samarbetet är materialet ändå användbart då det visar på just detta. Detta är en analys av vad redaktören och organisationen ville att läsarna, framför allt medlemmarna i SBS, skulle läsa. Därmed kan man ifrågasätta sanningshalten i texterna. Men då detta är en diskursanalys är jag inte intresserad av hur det faktiskt var, alltså att fastställa om berättelserna är sanna eller inte. Det jag har ämnat att göra är att förstå vilka konsekvenser det får att tidningen skriver om verksamheten på ett visst sätt, och då är materialet användbart.

4. Ett narrativ växer fram

Artiklarna i tidningen följer ett visst mönster. De är ofta återberättelser från avbytare som jobbat på gårdar i SBS regi eller intervjuer med lantbrukare som har haft en avbytare hos sig. Efter en första genomläsning började tre teman framträda som tillsammans formade ett intressant narrativ. Detta är ett narrativ om lantbrukarnas misstro, stjärnornas vilja att bevisa sig samt en landsbygdsidyll. Detta avsnitt är indelat efter dessa tre teman och innehåller både empiri och analys. Först beskrivs temat jag har sett i materialet, därefter analyseras det genom teori och tidigare forskning.

4.1 Att bli bemött med tvivel och motstånd

”Det var förstås med stor tvekan inför det nya. /.../ Skulle de kunna göra någon nytta, eller skulle de bli till besvär? Vad skulle mor säga och vad skulle kor och grisar säga?” (nr 2 1968)

Att lantbrukarna var osäkra på att ha en okänd kvinna arbetandes på gården är inte svårt att föreställa sig. Många lantbrukare har inarbetade mönster och rutiner, och gör saker på samma sätt som de har lärt sig från sina föräldrar. Tanken att släppa in någon okänd i ladugården, som inte är uppvuxen på gård eller tidigare har arbetat med djur, är förståeligt ganska främmande. Detta speglas i en stor del av materialet bemöts genom en kommentar från en lantbrukare i nr 1 1980: ”*Man måste acceptera att andra gör på sitt sätt när de sopar, rakar dynga, sätter på mjölkmaskinen osv. Hänger man upp sig på sådant får man lära sig att tänka om, det är ju inte alls säkert att det sätt jag arbetar på är det bästa.*” De flesta lantbrukarna i artiklarna är inte direkt negativa till avbytare och att de är unga kvinnor, men de är osäkra på om de verkligen skulle klara av det tunga arbetet. De manliga lantbrukarna tror inte att en ung flicka utan lantbrukarbakgrund är tillräckligt kunnig eller stark för att orka arbetet på en gård. Det är dock inte en direkt misstro eller elak ton bakom uttrycken. Det handlar snarare om en tveksamhet och en vilja att inte ge kvinnorna mer än vad de klarar av. Om lantbrukarna faktiskt ger kvinnorna lättare arbete förtäljer inte artiklarna. Det är dock tänkbart att lantbrukarna omedvetet inte ger dem en lika stor arbetsbörda på grund av att man inte tror att de skulle klara av det.

Tveksamheten uttrycks på ett flertal sätt i artiklarna. Ibland är det mer subtilt men det går ändå att utläsa mellan raderna. Vid intervjuer med lantbrukare kallas avbytare för *flickor*, *stadsflickor* och ibland för *stadsfröknar* och *flicksnärtor*. Vissa lantbrukare är tydliga med att de var tveksamma till SBS avbytarverksamhet bestående av unga kvinnor. ”*Visst var familjen Karlsson skeptiska i början. Flickorna var ju så unga, 16 år.*” (nr 3 1966). I en annan artikel skrivs det ut att lantbrukarna inte är särskilt villiga att ta emot dem. ”*Några flickor har tjänstgjort som avbytare, men där är många vallar att bryta ännu. Lantbrukarna är tveksamma, men som tur är finns det några som gärna ställer upp.*” (nr 5 1974). Ordvalen tyder på en maktstruktur där lantbrukarna är överordnade de kvinnliga avbytare. När vi ser på detta genom diskursanalysens lins kan vi upptäcka de ojämlika maktstrukturerna den här diskursen möjliggör (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Att redaktören själv väljer att använda sig av dessa ord är ett tecken på att den här maktstrukturen inte ifrågasätts i diskursen utan ses som naturlig av SBS. Alternativt vill SBS inte sätta sig emot den manligt dominerande sfären och bryta mot diskursens regler. Som nämntes i avsnitt 3.1 hade det krävts en annan typ av material för att kunna säga med säkerhet hur aktörerna relaterar till diskursen och anpassar sina handlingar efter den. Att det inte ifrågasätts utan snarare godtas som en sanning kan dock tolkas som en internaliserad sexism, där SBS själva anser att det finns grund för denna tveksamhet och ger den utrymme i narrativet.

I andra artiklar är det svårt att veta om det faktiskt finns en tveksamhet eller om det snarare är en oro från Stjärnorna att de inte ska bli trodda. ”*Nog var vi litet nervösa allihop. Förmannen på gården lär ha varit skeptisk mot Blå Stjärnor som avbytare och vi hade fått instruktion att sköta oss extra bra.*” (nr 2 1970). I detta citat till exempel är det svårt att veta om det faktiskt är förmannen som inte tror att de kommer klara av det, eller om det i själva verket är SBS själva som har fått för sig detta och spridit den oron vidare till avbytare. Detta stödjer oavsett tesen om att SBS har internaliserat den rådande maktstrukturen och upplever att de behöver hävda sig gentemot lantbrukarna.

Att lantbrukarna, och samhället i stort, förväntar sig att kvinnorna ska arbeta sämre än en man är däremot tydligt. Detta speglas i att SBS avbytare fick lägre ersättningen än vad en motsvarande man fick. I en av artiklarna som är skriven utifrån en intervju med en lantbrukare kan följande citat hittas: ”*Får vi fråga hur den ekonomiska uppgörelsen med flickorna varit? – Vi har följt normen, att två flickor gör en mans arbete och alltså tillsammans ska ha samma ersättning som han.*” (nr 1 1965). Om detta speglar att en kvinnlig avbytare faktiskt utför hälften så mycket som en man, eller om man värderar hennes arbete bara hälften så mycket, är svårt att säga. Frågan om storleken på ersättningen har därefter inte återkommit i någon annan artikel. Varken ifrågasätts eller bekräftas att detta var något bra. Om det är något som ändå diskuterades i SBS eller mellan avbytare sinsemellan

kan jag däremot inte uttala mig om. Att redaktören har valt att inte kommentera det eller lyfta fram det i någon annan artikel tyder på att det har varit en del av diskursen och därmed setts som ”naturligt”.

4.1.1 Fundamentet till narrativet – motståndet

Ur lantbrukarnas initiala misstro börjar ett narrativ ta form. Genom berättelserna, intervjuerna och referaten i artiklarna skapar SBS ett narrativ där avbyterna får huvudrollen. I ett narrativ är det vanligt att någon aktör målas upp som fienden eller ett hot mot huvudpersonen. SBS går inte så långt i sitt narrativ att beskriva lantbrukarna som en fiende eller ett hot men de blir en aktör, tillsammans med försvaret och övriga samhället, som inte erkänner deras kompetens och till viss del motarbetar dem. Narrativet som SBS skapar kan liknas med Glynos begrepp *fantasmiskt narrativ* som likt narrativ används för att förstå hur människor inordnar sina upplevelser i berättelser (Glynos 2008). I ett fantasmiskt narrativ presenteras ett ideal, något man vill uppnå, och ett hot mot detta ideal (Glynos 2008). I det här avsnittet fokuserar vi på detta hot vilket i SBS narrativ är lantbrukarnas och samhällets misstro, samt motståndet de möter genom att bryta mot normerna. Idealet i SBS fantasmatiska narrativ återkommer vi till i avsnitt 4.3.1 Ett narrativ om den rurala idyllen.

Hur det kommer sig att de manliga lantbrukarna spelar ner kvinnornas kompetenser och tvivlar på att de ska klara av arbetet är svårt att säga med säkerhet. Hur mycket det görs är det också svårt att dra några absoluta slutsatser kring. Men det finns troligtvis någon form av sanningshalt i upplevelserna av motstånd från lantbrukarna, försvaret och samhället då SBS väljer att bemöta det. Att lantbrukarna misstror SBS avbytare bara för att de är kvinnor och därmed inte fysiskt kan klara av uppgifterna är en anledning jag inte tycker håller. Det fanns en mängd andra kvinnor runt om dessa lantbrukare, såsom fruar, mödrar och döttrar, som hjälper till med gårdens drift. Att avbyternas ursprung och bakgrund leder till en osäkerhet hos bönderna skulle dock kunna vara en orsak till misstron. I en del artiklar är det tydligt att kvinnorna kommer från staden då de benämns som *stadsflickor* eller kallar sig själva för *Stockholmsflickor*.

”staden intar en privilegierad position i relation till landsbygden, precis som män intar en privilegierad position i relation till kvinnor. /.../ vårt samhälle präglas av maktordningar som ger vissa effekter och där vissa positioner vidmakthålls på andras bekostnad, oavsett om det är medvetet eller inte. (Rönblom 2014:4–5)

Citatet ovan är från en studie av Rönblom om hur bilden av landsbygden skapas genom bland annat nationella policys. Enligt resonemanget ovan innehar kvinnorna på sätt och vis en mer privilegierad position än männen på grund av sin uppväxt i

staden. Att de manliga lantbrukarna omedvetet reagerar på den här maktordningen och agerar på det sätt de gör kan därmed ses som en förklaring till misstron.

Att SBS kvinnor inte följer gårdens genusarbetsdelning skulle kunna vara ett annat sätt att förklara misstron. Den rådande genusarbetsdelningen bestämmer vad som anses passande för en man respektive en kvinna att syssla med, och sätter därmed ramarna för en persons handlingsutrymme (Jordansson et al. 2011). Fördelningen av arbetsuppgifter sker enligt genusteorier på ett strukturellt plan och bygger på normer, traditioner, historia och föreställningar (Jordansson et al. 2011). Männen i fråga följer den etablerade genusarbetsdelningen medan kvinnorna som arbetar som avbytare för SBS inte gör det. Enligt den rådande genusarbetsdelningen på den här tiden förväntades kvinnorna i lantbruket främst arbeta med att ta hand om barnen och hushållet (Isacson & Flygare 2003). När SBS avbytare går emot den tysta överenskommelsen om arbetsfördelningen bryter de mot normen och bemöts därmed av motstånd från samhället och lantbrukarna. Att de sedan även genomför jobbet med bravur kanske till en början sticker i de manliga lantbrukarnas ögon. Att de är uppskattade och att lantbrukarna tycker att de gör ett bra jobb uttrycks i de allra flesta artiklarna, men ingenstans erkänner en lantbrukare att det gör dem obekväma. Det verkar dock som att lantbrukarna talar med varandra om det. *”Men ni skulle egentligen ha intervjuat min granne, /.../ Han var oerhört negativt inställd till tanken att stadsfröknar skulle kunna komma till landet och handskas med kreatur.”* (nr 1 1965). Citatet är från en intervju där en lantbrukare berättar om att även hans granne har fått hjälp av en avbytare. Lantbrukaren fortsätter sedan att berätta hur hans granne numera stolt berättar om sin avbytare: *”Men nu skulle ni höra honom, när han haft en av era flickor ett tag! Jag har aldrig hört någon skryta med sin arbetskraft som han. Det tycks inte finnas något som den flickan inte skulle kunnat klara.”* (nr 1 1965). Att inte acceptera kvinnornas arbete kan vara en skyddsmekanism för att värna om sin status. Att tillåta kvinnorna att ändå lära sig hur ett lantbruk fungerar kan vara för att man vet om att vid en kris kommer männen behövas på andra platser. Därför går man med på det för att man vet att man kommer behöva ”nöja” sig med kvinnlig arbetskraft vid kriser (Isacson & Flygare 2003).

En annan förklaring till böndernas motstånd kan vara att deras identiteter som lantbrukare utmanas när avbyterna kommer. Enligt Woods (2011) påverkas lantbrukares identiteter av ett flertal parametrar:

“This identity is constructed and reproduced both through popular culture and through the lay discourses of farming communities, such that there is a social expectation on farmers to think and act in certain ways. Accordingly, the identity of being a farmer is also performed, enacted through working the land and through the farmer's relations with their family, their workforce and the wider community. (Woods 2011).

En ytterligare faktor av identitetsskapandet för lantbrukarna kan vara avsaknaden av kvinnor. Detta är något som har observerats inom försvaret där den värnpliktigas identitet formas av avsaknaden av ”den andre”, i detta fall kvinnan (Svedberg & Kronsell 2002). När en kvinna utför samma arbete på lantbrukarens gård rubbas miljön som lantbrukaren normalt sätt rör sig. Han kan förmodligen inte göra saker exakt som han brukar och blir troligtvis medveten om sina handlingar på ett annat sätt. Att lantbrukarnas identitet därmed sätts på prov när allt inte sker som vanligt, är inte svårt att föreställa sig.

Att avbytnarna vinner böndernas acceptans och uppskattning trots normbrytandet ser jag beror på två anledningar. Den första är att de faktiskt är kunniga inom lantbruk och anstränger sig för att göra ett bra jobb. Det märks genom att lantbrukare svarar följande på frågan om han tycker att Stjärnorna passar för arbetet:

Absolut. De är både glada, arbetsvilliga och ordentliga. Flickorna, som var här när korna stod inne, städade så noga i varje minsta vrå inte bara första och andra dagen utan med samma energi hela tjänstetiden ut. Det har vi i vardagslag varken tid eller råd att göra. Och de som arbetat under sommaren har gått ut i hagarna och gjort sig vän med varje djur, inte bara korna, som de fått driva in och mjölka, utan också med ungdjuren som går ute jämt. Det är något jag lägger stor vikt vid /.../. (nr 1 1965)

Lantbrukaren i citatet ovan hade inte provat SBS avbyttjänst förrän han en vinter bröt benet och inte klarade av att sköta gården. Då vände han sig till SBS för att pröva om det kunde vara en lösning. Det går att utläsa att lantbrukaren är positivt överraskad av hur duktiga avbytnarna varit och att de arbetat på med samma intensitet hela perioden. Den andra anledningen till att lantbrukarnas inställning mjuknar är i min mening att SBS avbyttare till viss del följer de normer som finns i samhället. Likt kvinnorna på gårdarna, som hade det stora ansvaret för barn och hushåll, följer avbytnarna normen att ta på sig omhändertagande sysslor som kvinnor traditionellt ansetts lämpade för (Jordansson et al. 2011). De sköter korna, kalvarna och pysslar med gårdens andra smådjur. Som det nämndes i bakgrunden var ladugården länge kvinnans domän vilket förstärker synen att de på ett sätt följer normen när de mjölkar, städar och gör sig vän med djuren.

Något som inte berörs i artiklarna särskilt mycket är andra arbetsuppgifter utöver att sköta djuren. Därmed är det svårt att säga om kvinnorna involverades i andra delar av lantbruket, såsom att köra traktor. Detta är något som är starkt förknippat med manlighet (Isacson & Flygare 2003) och det är inte svårt att förstå sig att lantbrukarna inte hade gillat idén att kvinnorna skulle ta över även plöjningen och skörden. Åkern är av tradition en manlig domän där kvinnor sällan har det övergripande ansvaret (Isacson & Flygare 2003). Arbetet på åkern är även status- och prestigeladdat då det är ett arbete som syns utåt och därmed signalerar vem som har det huvudsakliga ansvaret för gården (Isacson & Flygare 2003). Att männen

därmed inte är helt villiga att släppa ansvaret för detta är inte konstigt. Något som indikerar att SBS avbytare inte får den typen av ansvarsfulla uppgifter är följande citat:

”Något som bekymrar Ulla är att unga kvinnliga avbytare ibland döms ut av lantbrukarna vad gäller att vara praktiskt och tekniskt lagda. – Flickor, säger Ulla, kan också lära sig att byta packningar och laga läckor, bara någon visar dem. Där har pojkarna ett orättvist försprång. – Varför, säger Ulla med spjuverblick, talar inte de manliga lantbrukarna om för flickorna hur de skall göra? Är det retligt om tjejerna skulle klara det?” (nr 1 1980)

Citatet är från den senare perioden av min studie, där en kvinnlig lantbrukare har intervjuats. Det ska nämnas att Ulla, som hon heter, även är Blå Stjärna. I artikeln med henne ifrågasätts misstron och frågan om det skulle vara retligt att en kvinna skulle kunna klara av något som klassats som typiskt manligt tyder på att det finns ett makt- och statusförhållande förknippat med sysslorna. Att en kvinna skulle klara av det innebär direkt att mannen får mindre makt över henne, och därmed lägre status. Då är det lättare att inte erbjuda möjligheten för kvinnan att lära sig sysslan. Då har mannen sin heder i behåll, och maktrelationen förblir oprövad.

Att kvinnor inte vågar utmana männen på deras domän beror också på att bedömningsramarna är satta efter hur bra männen presterar. Därmed kommer en man nästan alltid att göra ett bättre jobb än en kvinna då måttstocken för hur väl en person utför uppgiften är baserad på tidigare mäns prestationer (Correll 2001). Så även om en kvinnlig lantbrukare kan utföra uppgiften lika bra som en man så internaliseras detta tvivel och hon blir osäker på sin kompetens (Woods 2011). Detta kan förklara varför det inte finns några artiklar som handlar om att våga utmana männen på de manliga domänerna. Diskursen lämnar inte utrymme för att ifrågasätta detta i någon större grad och därmed blir det inte en del av SBS narrativ.

4.2 Vi klarar visst av det!

”Måna om att göra ett gott intryck steg vi upp redan klockan 4 och kom alldeles för tidigt och huttrade länge utanför ladugården i väntan på förmannen.” (nr 2 1970)

Som nämnts ovan är det inte alltid uttalat att bönderna har varit tveksamma till avbytarna. Något som är tydligt i de allra flesta artiklarna är dock att det finns en vilja från avbytarna att motbevisa fördomar och visa att man klarar av arbetet på en gård. Detta kommer till uttryck i artiklarna genom beskrivningar hur en del avbytare går upp i flera timmar innan arbetsdagens start, eller skildringar om hur man sliter mer än vad man kanske förväntas göra. Att de känner att de behöver bevisa sig beror förmodligen på att de upplever det ovan beskrivna tvivlet från lantbrukarna. Dessa skildringar är i linje med många kvinnors upplevelser från försvaret (Persson

2011). Det kan bli en sporre att arbeta hårdare för att bevisa för sig själv och andra att man klarar av det (Persson 2011). I vilken utsträckning lantbrukaren faktiskt har betvivlat deras kunskap är som ovan nämnt svårt att säga med säkerhet, men det är tydligt att SBS vill förmedla i tidningen att man ska vara beredd på det.

Tidningen vill också förmedla trygghet till läsarna att de klarar av arbetet. Det görs på olika sätt och genom röster från olika aktörer och vinklar. En del artiklar är skrivna av avbytare själva som avlöst en lantbrukare, andra artiklar liknar mer intervjuer med lantbrukare som har haft en avbytare från SBS på gården. Att visa upp vad dagspressen skriver om SBS är inte heller ovanligt. I en del nummer finns det ihopklipp av omnämmanden av avbytarverksamheten med kommentarer från redaktören. Att använda sig av lantbrukarens egna ord är återkommande. I en intervju med en lantbrukare från 1965 är hans svar på frågan om han är nöjd med samarbetet följande: *"Utan tvekan. Mycket belåten."* (nr 1 1965). Att även lyfta fram att lantbrukarna initialt kan ha en tveksam inställning till SBS avbytare, men att de sedan har ändrat uppfattning återfinns i en del artiklar. *"Först var han litet fundersam på över hur pass avancerat arbete han kunde sätta flickorna på. Det visade sig emellertid att de kunde klara av de flesta sysslor."* (nr 3 1969).

Det finns även artiklar där SBS visar upp hur de förlöjligas och kritiseras. I nr 3 från 1969 återfinns ett kollage av återgivna citat från dagstidningar varav i ett referat bemöter en avbytare kritiken. Hon säger *"bönderna vågar inte ta oss bara för att vi är flickor"*. I samma artikel visas det också upp ett exempel hur det förlöjligas. I ett utdrag från Sundsvalls tidning går det i ett diskussionsuppslag att läsa följande: *"var det inte dom som försökte lägga upp kon upp och ned, när den skulle till tjurn!"*. Redaktören bemöter inte detta påstående genom att göra en stor grej av det, utan kommenterar endast hånet med att dumhet strider man förgäves emot, men okunnighet och fördomar bör man bekämpa.

I en del av artiklarna lyser detta tema med sin frånvaro. Om det beror på att avbytare har blivit bemötta väl och att de inte alls har känt behovet av att bevisa sig, eller om de inte vill tala illa om lantbrukarna, går inte att säga. En rimlig tanke är att redaktören har valt ut de tidningar hon tycker passar in i narrativet som SBS vill förmedla. Då detta är en diskursanalys är det dock av mindre intresse av hur det faktiskt är, utan mer av hur SBS skriver om avbytarverksamheten och därmed påverkar handlingsutrymmet för avbytare.

4.2.1 Hjältarna presenteras i narrativet

I det förra kapitlet lades grunden för SBS narrativ, att samhället och bönderna inte tror att de klarar av arbetet. Denna åsikt kan inte stå oemotsagt. Därmed besvarar SBS det genom att skapa ett narrativ där de visar upp att de visst är kompetenta nog

att arbeta som avbytare, och att lantbrukarna faktiskt också tycker det. Detta narrativ formar diskursen och i sin tur avbytarens identiteter, och vice versa. Diskursen sätter ramen för hur en avbytare ska bete sig och se på sig själva och andra.

Likt identitetsskapandet inom försvaret och för lantbrukarna sker formandet av SBS identiteter i relation till ”den andre”. I detta fall är min tolkning att den andre är den manliga lantbrukaren. Jag gör den här tolkningen baserat på att andra kvinnor nämns ytterst sällan i artiklarna och att det främst var män som arbetade inom mjölkproduktionen under den här tidsperioden. Att mäta och jämföra sig, och efterlikna den manliga lantbrukaren får därmed en betydande funktion i formandet av SBS diskurs och identitet.

Genom SBS narrativ växer en identitet som hjältarna i sammanhanget fram. Tidningen vill förmedla att SBS jobb är av stor betydelse för samhället och lantbruket. För att förstärka detta budskap används framför allt lantbrukarnas ord. I nr 3 från 1966 finns ett utdrag från Arbetarbladet i Gävle där det beskrivs hur paret Karlsson äntligen kan få ha semester tillsammans tack vare SBS avbyartjänst. Att redaktören har valt att publicera denna artikel med orden ”*Som räddande änglar kom två stjärnor /.../ och erbjöd sina tjänster.*” (nr 3, 1966) visar på att man vill måla upp bilden av att avbytare är av stor glädje för lantbrukarna. Att använda ord och uttryck såsom *räddare, änglar, rycka ut, räddade bondens semester*, förstärker bilden av att avbytare gör en hjälteinsats inte bara för beredskapen men även för lantbrukarna.

En viktig del av att skapa och reproducera diskursen av SBS som hjältarna är att skriva fram goda förbilder i narrativet. I en studie från Finland visar Sireni (2015) på att kvinnor som bor och verkar på landsbygden ofta framställs i media antingen som lyckade hjältar, eller som offer, och att många kvinnor har internaliserat detta. I Lundgren & Sjöstedt (2020) är resultatet liknande. I deras studie argumenterar författarna att landsbygdsbor inte vill känna vid sig bilden av dem som offer utan vill framställa sig själva som individer med agens (Lundgren & Sjöstedt 2020). Att SBS vill göra samma sak genom sina artiklar är därmed inte så konstigt. Syftet med att skapa denna hjälteidentitet kan vara för man vill locka fler Blå Stjärnor att utbilda sig och skriva avtal. Statens Jordbruksnämnd uppskattade i slutet av 1960-talet att det skulle behövas drygt 3000 frivilliga för att täcka upp behovet inom lantbruket och veterinärväsendet (SOU 1968:54). Det innebar en ökning av antalet medlemmar med avtal så det låg i SBS intresse att värva fler till avbytarverksamheten.

4.3 Uppdraget kan liknas med semester

”För ett stadsbarn blir en vistelse på landet en intensiv och fantastisk händelse. Alla sinnen är skärpta, man känner, luktar, ser, hör och smakar. Vilken högtid att få ösa upp sin dagsförbrukning av mjölk direkt ur den stora mjölkflaskan! Vilken känsla att få stoppa in handen under hönan för att leta efter varma ägg! Eller vad sägs om doften från en välfylld dyngkärra?” (nr 3 1975)

Att sälja in arbetet som avbytare inom SBS som en härlig paus från vardagen är också ett vanligt upplägg i artiklarna. Även om arbetet skildras som slitsamt och stundvis svårt, vägs det nästan alltid upp med att beskriva hur härligt det är att vara på landet. Att få arbeta med kroppen och känna att man gör något meningsfullt. Att beskriva vilka sinnen som används såsom i citatet ovan gör att läsaren kan leva sig in i avbytarens upplevelse. Texterna är målande och det är lätt att föreställa sig hur hönorna går runt och pickar på stallplan, hur korna råmar inifrån ladugården och hur det surrar från gödselstackens flugor. Korna beskrivs ofta som lugna och trevliga, även om några kan ha lite personlighet. Texterna lyfter fram korna som individer och inte bara som verktyg för att få mjölk.

”Nästan alla djuren är kelsjuka och man kan stå länge hos en nyfödd kalv och låta honom suga på fingrarna. Utfodringen av kalvarna är också väldigt rolig. Den nyfödde är lite ovan och sticker ner huvudet i spannen och drar hostande och fnysande upp det igen sedan han fått kallsupar, i tron att mjölken ska gå genom näsborrarna ner till magarna. Svansen roterar hela tiden som en lite propeller. Till gårdens djur hör också en söt svart katt och råttor, som han då och då jagar runt benen på oss.” (nr 2 1970)

De trevligare sysslorna på en gård lyfts i större utsträckning fram i artiklarna jämfört med de tunga och tråkiga. Det kan vara utfodring av kalvar eller omhändertagandet av andra djur såsom katter och hundar. I många artiklar beskrivs de tyngre sysslorna, men författaren klagar aldrig på dessa eller tycker att de är för jobbiga. ”Även om det har varit jobbigt så har Anne-Marie och Ann trivs utmärkt. De har fått massor av frisk luft och sol, utsökt mat” (nr 3 1966). Detta citat speglar att även om det stundvis är kämpigt att arbeta som avbytare är det främst en positiv erfarenhet. Alla som någon gång har arbetat på en gård vet att alla uppgifter inte är roliga men i artiklarna finns det nästintill inga beskrivningar av slakt, separering av ko och kalv, eller raka skit. Man väljer att i stället lyfta fram de idylliska sidorna av att arbeta som avbytare. ”Jag tycker det är så avkopplande och avstressande att mata grisar och kalvar, mjölka korna, skura och hålla rent i lagården efter allt pluggande i skolan.” (nr 3 1966). Att få en förändring i vardagen och få arbeta med kroppen framställs som något ”avkopplande” i jämförelse med ens vardagssysslor. Att det faktiskt upplevs som detta är inte svårt att tänka sig då många nog tycker att det är trevligt med omväxling och att göra något annat en kort period. Detta är i sig kan ses som uttryck för att den rurala blicken. Landsbygden ses som en sundare

plats än staden och att arbeta som avbytare blir ett välbehövligt avbrott från vardagen.

I en del artiklar växlar språket mellan att vara i jag-form och i händelser som sker utan agens. Exempelvis beskrivs första gången en avbytare skulle mjölka i jag-form, medan senare i samma text hämtas korna in från betet och där finns det ingen agent, varken avbytare eller lantbrukare (Nr 3 1975). Detta kallar Fairclough för modalitet och innebär hur författaren förbinder sig med texten (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Det kan vara genom att påståenden framställs som sanningar och inte bara ett sätt som man kan tolka något. I texterna görs detta bland annat genom att det framställs som naturligt när lantbrukaren är med genom att det inte nämns någon agent. Allt flyter då på utan problem. Korna är snälla och går själva in i ladugården, och efter mjölkning går korna ut igen. Det skildras inte genom att lantbrukaren släpper in och ut korna, utan det händer utan en agent. När lantbrukaren sedan har lämnat över ansvaret till avbytaren syns författaren i texten. Då går det inte lika bra och då skildras det genom avbytarens ögon. Hon får kasta sig undan korna och hoppa upp på foderbordet för att komma undan kornas frammarsch in i ladugården. Enligt Fairclough kan valet av modalitet i texter ses som ett sätt skapa sin identitet (Fairclough 2003). Hon framställer sig inte som ett proffs på det hon gör, men inte heller som någon som inte klarar av det. Det är svårt, korna bråkar och gör inte som hon säger, men hon ger inte upp för det. Efter ett par dagar lugnar det sig och hon har vunnit kampen. Hon kan sköta mjölkningen nästan lika bra som bonden.

4.3.1 Ett narrativ om den rurala idyllen

Narrativet får därmed ytterligare en parameter utöver motståndet och att motbevisa sig; den rurala idyllen. Med anspelningarna på den rurala idyllen genom den rural blicken blir narrativet alltmer likt ett så kallat fantasmatiskt narrativ. Genom detaljerade beskrivningar av landsbygden blir idealet tydligare och läsaren varse om vad som riskeras att förloras om fienden, misstron mot dem, vinner.

Likt bilden i den rurala idyllen framställs arbetet på gårdarna som harmoniskt och pittoreskt. Bilden av landsbygden i narrativet sammanfaller till därmed till stor del med synen på landsbygden i den rural blicken. Likt beskrivningarna i Woods (2011) uppfattas landsbygden och lantbruket som en idyllisk plats där människor lever i samklang med naturen och ett enklare liv. *“The association of rurality and tranquillity (sic) is indicated by the preference expressed by Herzog and Barnes's respondents for pastoral landscapes, and reinforces the discourse of the countryside as a place of escape from the city.”* (Woods 2011:111). Även om staden inte nämns som en motpart i artiklarna går det att ana att det är staden man jämför landsbygden med, och att det är från staden avbytarena tar semester från. Detta hade

förstärkts om det fanns utskrivna jämförelser men även utan dessa är det slående hur starkt den rurala blicken präglar narrativet. SBS reproducerar därigenom sitt narrativ diskursen som landsbygden som en tillflykt från staden.

Den här delen av narrativet byggs upp genom att det är kvinnornas egna ord som används. I min mening gör dessa personliga skildringar det lättare att relatera till. Texterna känns uppriktiga och inte som att man försöker skönmåla upplevelsen. Det är förvisso givande men också tufft emellanåt. *”Arbetet låter kanske avskräckande men vi har aldrig så roligt som på dessa avbyttjänster. /.../ kämpar oss igenom med glatt mod.”* (nr 2 1970). Ordval såsom *kämpar oss igenom* tyder på att man inte är rädd för att erkänna att det är tufft, utan snarare att man vill visa att det är tufft men att vi klarar av det och att det är värt det för att bli en del av den rurala idyllen. Man vill också forma en identitet som starka kvinnor som är en självklar del av totalförsvaret och lantbruket. Att inte låta den förskönade bilden av jobbet ta över helt och hållet kan förklaras med att man ändå vill förmedla allvaret. Denna balansgång känns som avvägd av redaktören för att försöka locka fler att bli avbyttare, men inte fel sorts personer.

5. Diskussion

Syftet med den här uppsatsen är att försöka förstå hur identitetsskapandet i Svenska Blå Stjärnan skedde under perioden 1960–1980 genom medlemstidningen Blå Stjärnan. Den första frågeställningen om narrativet som SBS skapar i sin tidning om avbytarverksamheten kan sammanfattas genom de tre teman som presenterades i föregående kapitel; att bli misstrodd, vilja bevisa sig samt en landsbygdsidyll. I diskussionen kommer vi närma oss den andra frågeställningen, hur kan narrativet förstås i relation till kontexten avbyterna och SBS befinner sig i?

Det sammantagna narrativet som tidningen vill förmedla till sina läsare är att det i det stora är något roligt, givande och viktigt att arbeta som avbytare. Som avbytare ska man dock vara beredd på att mötas av ett visst motstånd från lantbrukarna, men narrativet är betryggande när det kommer till den aspekten. För även om du som avbytare inte blir tagen på allvar först, så kommer lantbrukarna snart se hur duktig du är och uppskatta dig. För du har den rätta kunskapen. Trots en del inledande tvivel, tveksamma bönder och osäkra stjärnor, avslutas alla artiklarna på ett positivt sätt. Bönderna är nöjda att de får en chans att vila upp sig eller repa med hemvärnet, och stjärnorna glada över att få repetera sina kunskaper och byta miljö. Nästan alla artiklar skildrar avbytarverksamheten som något som fungerar väl och i de artiklar där lantbrukare har intervjuats rekommenderar de ofta tjänsten till andra lantbrukare. I de fall där tidningen, genom redaktören, bemöter kritik som SBS fått i andra tidningar så görs det med glimten i ögat.

Grunden till narrativet, det initiala motståndet från lantbrukarna, känns igen från diskursen inom försvaret. Även där möts kvinnor ofta av ett tvivel att de ska klara av arbetet. Konsekvensen blir att kvinnor ofta anstränger sig extra mycket till en början, och allt eftersom de blir bekväma och kommer in i verksamheten trappar ner engagemanget och viljan att bevisa sig (Persson 2011). Det är svårt att säga om detta sker även i SBS verksamhet. Det är inget som berörs i artiklarna, och på grund av avsaknaden av material såsom dagböcker, kan jag inte säga hur inställningen till uppdraget förändras, utan bara hur narrativet i tidningen kommer till uttryck.

Att SBS avbytare bryter mot normerna inom både försvaret och lantbruket är däremot tydligt. Kvinnor har alltid haft en självklar roll i försvaret, men en stödjande sådan (Svedberg & Kronsell 2002). Kvinnor har behövts för att föda barn,

sy kläder, laga mat, sköta administrativa sysslor och till viss del inom försvarets sjukvård (Svedberg & Kronsell 2002). Männerna har accepterat kvinnornas inblandning i försvaret så länge det har varit inom dessa stödjande funktioner. När kvinnor däremot började göra intrång i den maskulina delen, värnplikten och beväpnade tjänster, var minen inte lika god längre. Dessa institutioner har länge setts som typiskt manliga och spelar en stor roll för mäns identitetsskapande (Svedberg & Kronsell 2002). Kvinnors inträde i försvarets beväpnade verksamhet har därmed bemötts med motstånd och trakasserier (Persson 2011). Som ovan nämnt så bemöter kvinnor i försvaret detta, likt SBS avbytare, med att anstränga sig extra mycket för att bevisa att de förtjänar att vara där (Persson 2011). Att inte tro på sig själv och sina kunskaper kan bero på att kvinnorna omedvetet jämför sig med det manliga idealet. Samhället har satt ramarna för kvinnor inom lantbruket och försvaret, kvinnorna har sedan internaliserat dem och faller in i stereotypa föreställningar även om de inte nödvändigtvis själva tror på dem (Correll 2001). Fysisk och mental styrka, att vara teknisk lagd och uthållig är alla egenskaper som både lantbrukare och soldater premieras för, och dessa egenskaper är starkt förknippade med manlighet. SBS har genom sitt arbete som avbytare gått in i vad jag har valt att kalla ”*en dubbel manlig sfär*”. Att kvinnorna beskriver att de känner att de behöver motbevisa sig bekräftar att även om de inte tror på dessa stereotyper så har de internaliserats och hon förhåller sig till dem genom att överprestera.

Idealet i den här dubbla manliga sfären är att göra ett lika bra arbete som männen, alltså både lantbrukarna och soldaterna. Det kan bero på att man inte vill ses som endast en stödjande funktion, såsom bilden av kvinnan inom försvaret och lantbruket var på den här tiden. Att rycka in på gårdar när hemvärnssoldater behöver repa kan förvisso ses som en stödjande funktion men de sysslor de utför är typiskt sett mannens sysslor, inte enbart stödjande sysslor som städning, omvårdnad och så vidare. Vid ett skarpt läge förväntas kvinnorna ta över hela driften och i förlängningen Sveriges livsmedelsförsörjning, vilket är viktigt för försvarsförmågan. Därmed vilar ett större ansvar över dessa kvinnor och det kan förklara viljan att bevisa sig för enskilda lantbrukare, det civila försvaret och samhället i stort. Det handlar både om att bevisa sin kompetens inom det civila försvaret samt inom lantbruket. Det är här den dubbla manliga sfären gör sig extra synlig. Hade dessa kvinnor arbetat som avbytare i regi för till exempel Lantbrukarnas riksförbund hade inte den här dubbla pressen att klara av det funnits.

Det är dock inte endast detta allvar man vill förmedla i artiklarna. Min tolkning är att SBS är rädda att avskräcka snarare än att locka fler medlemmar om man endast skildrar ansvaret som vilar över dem. Därför vävs även berättelser baserat på den rurala idyllen in. Att ta ett dopp i ån efter arbetsdagen, njuta av god mat, sova gott efter att ha slitit hårt i ladugården, gosa med kalvar, tillgång till färsk mjölk och nyvärpta ägg. I min mening finns det en risk att detta blir aningens paradoxalt då

man å ena sidan vill rekrytera fler att bli avbytare, samtidigt som man inte vill locka fel typ av personer som inte förstår allvaret i uppdraget.

Dessa anspelningar på den rurala idyllen gör att SBS narrativ kan liknas med ett fantasmatiskt narrativ. Lundgren & Sjöstedt (2020) använder begreppet i sin studie för att förstå hur kvinnor själva uppfattar sitt frivilligengagemang på landsbygden. De menar att narrativet kan vara centralt för att förstå personers självbild och handlingar, och hur dessa görs meningsfulla för individerna (Lundgren & Sjöstedt 2020). Detta är väldigt likt det SBS gör i sina artiklar, då narrativet om SBS som hjältarna växer fram genom berättelserna som publiceras i SBS medlemstidning. Drömmen om att rädda Sverige och dess lantbruk vid kris eller krig. Detta kan förstås som en försvarsmekanism mot det dubbla motståndet de möter i försvars- respektive lantbruksdiskursen. De behöver skapa ett ideal, en dröm, något att sträva mot, även om idealet med största sannolikhet inte kommer uppnås. Därför blir anspelningarna på den rurala idyllen i narrativet så betydelsefullt.

Inom SBS och i förlängningen deras medlemstidning går det se att diskurserna från försvaret och lantbruket konkurrerar, blandas och i ett nästa steg skapas en ny diskurs för SBS. I sin syn på kvinnans handlingsutrymme är dessa två diskurser rätt lika. Kvinnan har en självklar funktion i diskursen men alla uppgifter anses inte lämpliga. Exempelvis går omhändertagande sysslor såsom ta hand om djur eller laga mat bra, men hantera vapen eller köra maskiner anses inte kvinnligt. SBS bekämpar genom sin verksamhet och medlemstidning fördomarna i dessa diskurser, och skapar ett utrymme där de tillåts utföra andra sysslor. Detta görs genom att visa upp motståndet, skapa goda förebilder och skönmåla upplevelsena man får som avbytare. Medlemstidningen var ett sätt för dessa kvinnor att skapa en identitet och hävda sig inom lantbruket och försvaret. Genom tidningen kunde SBS själva skriva narrativet och det var ett forum där de fick så oemotsagda. Texterna har även en hög intertextualitet vilket innebär att de bygger på varandra (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Det är väldigt få, om ens någon text, som bryter mot narrativet. Det betyder dock inte att det fanns upplevelser som inte var i linje med narrativet, utan att redaktören har valt att inte publicera dessa.

Något jag även har funnit intressant är det går att ana de olika diskurser som existerar för landsbygden. Diskurser är som tidigare nämnts i uppsatsen skapade och reproducerade av människor. Beroende på vilken diskurs man har rört sig inom så tillskriver man olika egenskaper till landsbygden. Att SBS avbytare och lantbrukarna har olika syn på landsbygden är därmed ganska troligt, och dessa har förmodligen krockat vid deras möten. För en bonde är landsbygden och dennes gård först och främst ett hem och en arbetsplats (Woods 2011). För SBS avbytare är landsbygden en plats som de å ena sidan ska ta ansvar för vid kris eller krig, och å andra sidan kan fly till för att slippa vardagen. Att människor tillskriver

landsbygden olika meningar och värde är inget nytt, och diskursen någon förhåller sig till kan hjälpa oss se vad som ger människor makt och status (Lundgren & Sjöstedt 2020). De olika diskurserna skulle även kunna förklara varför de manliga lantbrukarna tvivlar på att SBS avbytare ska klara av arbetet. De borde egentligen ha ett gäng kvinnliga förebilder: fruvar, grannfruvar, mammor, mormödrar och farmödrar, som visat att kvinnan har en självklar roll i ett lantbruk och inte bara i hushållet. Att de ändå betvivlar avbytare kan bero på att de tillskriver alla kvinnor på landsbygden roller som fruvar och mödrar, snarare än lantbrukare även om de arbetar inom lantbruket till viss del. Att de betvivlar SBS avbytare skulle därmed kunna förklaras genom spänningen som finns i diskursen om stad och landsbygd.

5.1 Slutsatser

Den här uppsatsen ämnade att utforska hur Svenska Blå Stjärnan har format sin identitet genom narrativet i sin medlemstidning samt hur detta relaterar till kontexten organisationen befann sig i.

SBS har genom sin verksamhet verkat inom två starkt manliga fält, försvarets och lantbrukets, vilket jag har i den här uppsatsen valt att kalla för en *dubbel manlig sfär*. När SBS har rör sig i den här dubbla manliga sfären har avbytare ifrågasatt den rådande genusarbetsdelningen genom att ha utfört sysslor som annars klassats som typiskt manliga. De har bemötts med motstånd och blivit ifrågasatta av både samhället och lantbrukare, men enligt narrativet som SBS skapat även blivit accepterade. Att röra sig i den här dubbla manliga sfären har krävt en del anpassningar och de kvinnliga avbytare har till viss del följt de rådande normer inom lantbruket. Ett ytterligare sätt att hantera motståndet har varit att skapa ett narrativ i medlemstidningen där SBS ses som hjältarna i historien. Att dessutom anspela på den rurala idyllen blir ett sätt att förstärka det positiva med arbetet och inte låta det jobbiga ta över. SBS användning av den rurala idyllen i sitt narrativ speglar synen på landsbygden som finns inom den rurala blicken. En konsekvens av detta blir att SBS reproducerar idén om att landsbygden är motsatsen till staden, och därmed även en tillflyktsort för trötta stadsbor.

Frågan är hur väl den här diskursen SBS skapat genom sin tidning fungerar i en faktisk kris. Kommer SBS in med bilden av att lantbrukare och försvaret kommer motarbeta dem och att de måste bevisa sig lär det bli gnissel i maskineriet när alla förväntas göra som de blir tillsagda. Om SBS avbytare också förväntar sig den rurala idyllen när de tar över ett lantbruk vid krig lär det bli ännu mer besvärligt. Att arbeta på en mjölkgård är långt ifrån en idyll alla dagar och risken att avbytare får en chock och inte orkar med arbetet när detta inses känns överhängande. Så även

om narrativet fungerade bra för det ena ändamålet, visa upp verksamheten och locka fler avbytare, är jag tveksam till hur väl diskursen hade fungerat i krig eller kris.

Med grund i historien hade det varit intressant att se hur det här narrativet ser ut idag och vilka konsekvenser det har fått för Svenska Blå Stjärnan. Hur har det påverkat organisationens och medlemmarnas identitet? Har det uppstått problem inom SBS eller andra Frivilliga försvarsorganisationer på grund av detta hjältenarrativ? Vilka konsekvenser kan det få när FFO:erna kopplas in vid kriser? Dessa frågeställningar hade varit intressanta att undersöka i vidare forskning.

Oberoende av detta går det att säga att Svenska Blå Stjärnan var med och förändrade kvinnors position på frivilligförsvarsarenan. Likt Lottakåren förändrade försvaret. De var där, visade att de var dugliga, förslog nya uppgifter, och bidrog till att normen kring kvinnan inom totalförsvaret förändrades. Svenska Blå Stjärnan arbetade vidare på detta, stod på Lottakårens axlar, och hävdade sig som stadskvinnor både inom lantbruket, och inom totalförsvaret.

Referenser

- Andersson Johansen, M. (2017). *Hon som går hemma och klappar på fåren*. [Grundnivå G2F]. <https://stud.epsilon.slu.se/10285/> [2024-04-17]
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 3. uppl. Liber.
- Correll, S.J. (2001). Gender and the Career Choice Process: The Role of Biased Self-Assessments. *American Journal of Sociology*, 106 (6), 1691–1730. <https://doi.org/10.1086/321299>
- Creswell, J.W. & Creswell, J.D. (2018). *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Fifth edition. SAGE.
- Danielsson, E. & Overud, J. (2008). Frivillighet, skyldighet eller frivillig skyldighet? : Om genus och handlingsutrymme i civilsamhället. Mittuniversitetet. 25–36. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:miun:diva-8010> [2023-12-14]
- Djurfeldt, G. & Gooch, P. (2001). *Bondkärningar - kvinnoliv i en manlig värld*. Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Ekstedt, I.-L. (1977). Svenska Blå stjärnan 60 år - Anförande i Malmö
- Ekstedt, I.-L. (1987). *Svenska blå stjärnan 1917-1987*. Svenska blå stjärnan.
- Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse: textual analysis for social research*. Routledge.
- Flygare, I. (2008). Det bekönade fältet : kvinnors jordbruksarbete i politisk retorik och vardaglig praktik. I: *Arbete pågår : i tankens mönster och kroppens miljöer*. Arbete pågår : i tankens mönster och kroppens miljöer 2008.
- Försvarsmakten (2022). *Kvinnan och försvaret*. Försvarsmakten. <https://www.forsvarsmakten.se/sv/information-och-fakta/var-historia/artiklar/kvinnan-i-forsvaret/> [2024-04-05]
- Försvarsstabens (1970). Sveriges totalförsvaret. Försvarsstabens press- och upplysningsavdelning 1970.
- Glynos, J. (2008). Ideological fantasy at work. *Journal of Political Ideologies*, 13 (3), 275–296. <https://doi.org/10.1080/13569310802376961>
- Gustavsson, M. & Svanström, Y. (2018). *Metod: guide för historiska studier*. Studentlitteratur.
- Isacson, M. & Flygare, I. (2003). *Det svenska jordbrukets historia [Bd 5] Jordbruket i välfärdssamhället : 1945-2000*. Natur och kultur/LT i samarbete med Nordiska museet och Stift. Lagersberg.
- Jordansson, B., Holth, L. & Gonäs, L. (2011). Genusarbetsdelning : Exploatering av kvinnors arbetskraft. Arbetsliv i omvandling. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kau:diva-13910> [2024-04-10]
- Lindgren Lauritzson, E. (2012). *Att vara kvinna i en mansdominerad verksamhet : exemplet värnplikten*. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-82050> [2024-04-05]
- Little, J. & Austin, P. (1996). Women and the rural idyll. *Journal of Rural Studies*, 12 (2), 101–111. [https://doi.org/10.1016/0743-0167\(96\)00004-6](https://doi.org/10.1016/0743-0167(96)00004-6)
- Ljungberg, A.-M., Lönnroth, J. & Sand, J. (2017). *150 år av feminism [Elektronisk resurs] : från kvinnosak till jämställdhetspolitik*. Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg. http://digi.arbark.se/bibliotek/tankesmedjor/tankesmedjan_gtb/150-ar-feminism.pdf [2024-05-30]

- Lundgren, A.S. & Sjöstedt, A. (2020). Frivilligengagemang och motståndspraktiker. Landsbygder, genus och protester i Norrlands inland. *Tidskrift för genusvetenskap*, 41 (4), 37–59. <https://doi.org/10.55870/tgv.v41i4.2530>
- Myrdal, J. (2008). Kvinnor och kor Ägande och arbete i medeltidens Sverige. I: Isacson, M. & Houltz, A. (red.) *Arbete pågår : i tankens mönster och kroppens miljöer*. Acta Universitatis Upsaliensis :
- Myrdal, J. & Morell, M. (2001). *Det svenska jordbrukets historia Bd 4 Jordbruket i industrisamhället : 1870-1945*. Natur och kultur/LT i samarbete med Nordiska museet och Stift. Lagersberg.
- Persson, A. (2011). Changing boundaries, defending boundaries : Gender relations in the Swedish Armed Forces. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-71257> [2024-04-05]
- Persson, A. & Sundevall, F. (2019). Conscripting women : gender, soldiering, and military service in Sweden 1965–2018. *Women's History Review*, 28 (7), 1039–1056
- Robertson, A. (2012). Narrativanalys. I: *Textens mening och makt : metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Studentlitteratur.
- Robson, C. & McCartan, K. (2016). *Real world research : a resource for users of social research methods in applied settings*. Wiley.
- Ryne, F. & Alexandersson, C. (2016). *Kvinnor i försvaret : En kvalitativ studie om kvinnors upplevelse av att arbeta på en mansdominerad arbetsplats*. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hh:diva-31736> [2024-04-05]
- Rönblom, M. (2014). *Ett urbant tolkningsföreträde? En studie av hur landsbygd skapas i nationell policy*. Centrum för genusstudier. <https://tillvaxtverket.se/download/18.b93220d18ad6c108036c3d/1695885621047/Ett-urbant-tolkningsf%C3%B6retr%C3%A4de-Malin-R%C3%B6nblom.pdf>
- Sireni, M. (2015). Reinventing rural femininities in the post-productivist Finnish countryside. *European Countryside*, 7. <https://doi.org/10.1515/euco-2015-0003>
- SOU 1968:54 *Frivilligförsvaret De frivilliga försvarsorganisationerna utom hemvärnet*. https://weburn.kb.se/metadata/587/SOU_8210587.htm
- Svedberg, E. & Kronsell, A. (2002). Plikten att försvara Sverige : maskulinitet, feminitet och värnplikt. *Tidskrift för politisk filosofi*, (1), 18–38
- Svenska Blå Stjärnan (u.å.). *Vad gör Svenska Blå Stjärnan vid en kris?* <https://svenskablåstjärnan.se/klara-krisen/vad-gor-sbs-vid-en-kris/> [2024-05-30]
- Svenska röda stjärnan (1932). *Handbok för Svenska röda stjärnan och dess beredskapskår: utarbetad 1932 på uppdrag av Sv. röda stjärnans centralstyrelse*. Svenska röda stjärnans centralstyrelse.
- Törnquist, L. (1997). *Stjärna i förändring : SBS blå stjärna och dess historia*. Svenska blå stjärnan :
- Uhrdin, S. (1984). *Lottorna i samhällets tjänst*. Andersson, B. & Ulfheilm, L. (red.) (Andersson, B. & Ulfheilm, L., red.). Militärhistoriska förl.
- University of Warwick (u.d.). *reflexivity*. <https://warwick.ac.uk/fac/soc/ces/research/current/socialtheory/maps/reflexivity/> [2024-05-24]
- Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Torhell, S.-E. (övers.) (Torhell, S.-E., övers.). Studentlitteratur.
- Woods, M. (2011). *Rural*. Routledge.

Tack

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare Camilla. Tack för långa telefonsamtal om FFO:er, totalförsvaret och Svenska Blå Stjärnan. Tack för uppmuntran att våga göra en diskursanalys med historiskt material som grund. Sedan vill jag tacka Signe och Sebastian för många timmar av sällskap och diskussioner. För er står min dörr alltid olåst.

Slutligen vill jag tacka Svenska Blå Stjärnan. För att ni finns där först och främst för djuren. Jag kommer alltid vara en stolt Stjärna, redo att rycka in när ni kallar.

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

JA, jag ger härmed min tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.